

Kierunki migracji litewskiej po 1990 roku

Wśród współczesnych zjawisk kulturowo-cywilizacyjnych przykuwających uwagę opinii międzynarodowej znajdują się migracje ludności¹. Okres XX w. to stulecie dwu wielkich totalitaryzmów, ale także czas masowych migracji, ucieczek, deportacji i wysiedleń. Migracja², polegająca na trwałym lub czasowym opuszczeniu miejsca stałego pobytu i przemieszczeniu się na inne miejsce, jest procesem społecznym o wielkim znaczeniu w dziejach ludzkości. Odmianą definicję migracji proponuje J.J. Mangalam. Według niego migracja to względnie stałe wyjście grupy ludzi zwanych emigrantami, z jednego miejsca geograficznego do drugiego, które jest poprzedzone systemem podejmowania decyzji, opartym na hierarchicznie uznawanym systemie wartości³. Migracje towarzyszą ludzkości od zarania dziejów. Obraz świata, w którym żyjemy obecnie jest w dużym stopniu efektem procesów migracyjnych oraz ich konsekwencji⁴. Współczesne przepływy zagraniczne pracowników charakteryzuje masowość, globalizacja i unifikacja, ewolucja składu ludzkiego oraz internacjonalizacja problemu migracyjnego. Typologia migracji⁵ zakłada podział na migracje dobro-

---

¹ A. Chodubski, *Migracje i imigranci a współczesne przemiany europejskie*, [w:] *Integracja kulturowa imigrantów. Wyzwania i dylematy*, red. J. Balicki, Warszawa 2007, s. 103–121; J. Grabowska-Luzińska, M. Sokólski, *Emigracja ostatnia?*, Warszawa 2009; J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012.

² A. Maryański, *Migracje w świecie*, Warszawa 1984; M. Kubiak, K. Siany, *Migracje*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 2, red. Z. Bokszański, Warszawa 1999, s. 243–249; J. E. Zamojski, *Migracje po II wojnie światowej*, [w:] *Migracje 1945–1995. Migracje i społeczeństwo*, t. 3, red. J.E. Zamojski, Warszawa 1999, s. 7–20; M. Okólski, *Współczesne europejskie migracje międzynarodowe a dynamika procesów integracyjnych*, *Studia Socjologiczne*, 2001, nr 1, s. 11–16; P. Kraszewski, *Typologia migracji*, [w:] *Migracje – Europa – Polska*, red. W.J. Burszta, J. Serwański, Poznań 2003.

³ J.J. Mangalam, *Some Guidelines Toward a Theory of Migration*, *Secondo World Congress of Rural Sociology*, 1968, s. 5; T. Korbutowicz, M. Misińska, *Podstawowe problemy migracji siły roboczej do krajów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1987, t. XXII, s. 247.

⁴ J.E. Zamojski, *Migracje doby współczesnej: Geneza, charakterystyka, wyzwania i odpowiedzi*, „Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” 1998, z. 184, s. 155.

⁵ J. Szczepański, *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1980, s. 110.

wolne i przymusowe, legalne i nielegalne, okresowe (krótkotrwałe) stałe i wahadłowe, wewnętrzne (w obrębie danego państwa, np. wieś – miasto) i zewnętrzne, w tym wewnątrzkontynentalne (międzypaństwowe) i międzykontynentalne. Ze względu na przyczyny migracji dzielimy ją najczęściej na migracje o podłożu politycznym, ekonomicznym, religijnym, światopoglądowym czy też rasowym. Cele stawiane przez migrantów mogą być zróżnicowane, np. zarobkowe, polityczne (uzyskanie wolności politycznej), innowacyjne (budowa nowego ładu), konserwatywne (próba przywrócenia dawnego porządku), emerytalne, łączenia rodzin i małżeńskie (w celu zawarcia związku małżeńskiego)⁶. Migracje ludności uznaje się za fundamentalną wartość, kształtującą nową rzeczywistość społeczną świata. Zauważa się, że generują je takie stygmaty życia kulturowego, jak: 1. odwaga, 2. przedsiębiorczość, 3. decyzyjność, 4. kryterium wobec otaczającej rzeczywistości, 5. tolerancja⁷.

Migracje międzynarodowe⁸ mają obecnie charakter masowy i przybrały skalę globalną; jako takie są nieuchronne. Coraz większa otwartość gospodarek czyni je podobnymi do migracji wewnętrznych. Wśród migrantów najcenniejsze są osoby wysoko wykwalifikowane. Gospodarka światowa w obecnym kształcie kreuje szczególnie wysoki popyt na tych migrantów. Wynika to z procesu, który można by określić jako nowy podział pracy w skali globalnej. Wiąże się on z dynamicznym rozwojem nowych technologii, sektora usług (w tym usług nietransferowalnych) oraz z coraz lepszymi możliwościami w sferze komunikacji. Migracje osób wysoko wykwalifikowanych są nieuchronne. Niekiedy są naturalnym elementem procesów ekonomicznych i społecznych, w tym rozwoju kapitału ludzkiego (np. staże naukowe, ruchy kadrowe wewnątrz korporacji transnarodowych). Następuje wówczas wymiana specjalistów (przepływ mózgow). Od początku lat 90. XX w. w większości krajów wysoko rozwiniętych dokonały się zmiany w sferze polityki migracyjnej dotyczącej napływu pracowników wysoko wykwalifikowanych. Szczególnie korzystne warunki stworzono w Australii, Kanadzie, Wielkiej Brytanii i Irlandii. Do niedawna państw Unii Europejskiej nie były atrakcyjne dla pracowników wysoko wykwalifikowanych, którzy w ogromnej większości wyjeżdżali do tradycyjnych krajów imigracji (Stany Zjednoczone, Kanada, Australia). Akcesja Litwy do UE i uczestnictwo we wspólnym rynku

⁶ M. Latuch, *Demografia społeczno-ekonomiczna*, Warszawa 1985; *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, red. E. Jaźwińska, M. Okólski, Warszawa 2001; A. Sakson, *Migracje w XX wieku*, [w:] *Wędrowniacy i etnogeneza w starożytności i średniowieczu*, red. M. Salamon, J. Strzelczyk, Kraków 2004, s. 441–456; *Migracje: dzieje, typologia, definicja*, red. A. Furda, W. Wysocki, Wrocław 2006; *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturalno-cywilizacyjnych*, red. E. Polak, J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007.

⁷ A. Chodubski, *O migracjach we współczesnej Europie*, „Cywilizacja i Polityka”, 2013, nr 11, s. 81.

⁸ *Międzynarodowe stosunki gospodarcze na przełomie wieków*, red. M. Piklikiewicz, Warszawa 2000, s. 81; J.E. Zamojski, op.cit., s. 155, 163–167; C. Bonifazi, *Le migrazioni internazionali nel contesto europeo*, <http://www.comune.torino.it>, odczyt z dn. 09.05.2014.

pracy zasadniczo zmieniają warunki instytucjonalne i wpływają na skalę mobilności. Większość państw skorzystała z okresu przejściowego w pełnej liberalizacji dostępu do rynków pracy. Zmiana uwarunkowań instytucjonalnych dotyczyła głównie Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szwecji, czyli krajów, które otworzyły swoje rynki pracy dla migrantów z Litwy po 1 maja 2004 r. Zwiększyła się znacznie liczba osób wyjeżdżających do Wielkiej Brytanii kosztem migracji do Niemiec. W dobie globalizacji mobilność pracowników wysoko wykwalifikowanych jest zjawiskiem nieuniknionym. Kraje wysoko rozwinięte mają przewagę w możliwościach wykorzystania kapitału ludzkiego. W wielu krajach o słabszej koniunkturze gospodarczej systemy edukacyjne są w stanie wykształcić wysokiej klasy specjalistów. Tak więc mobilność osób z wysokimi kwalifikacjami staje się nie tylko nieodłącznym elementem kariery zawodowej, ale zapewnia również wysoką efektywność i konkurencyjność gospodarki.

Nie tylko sytuacja demograficzna w regionach UE jest różna, ale także zmiany demograficzne zachodzą w różnym tempie i są na innych etapach, co ma wpływ nie tylko na regionalną konkurencyjność, ale także spójność. Na zmiany demograficzne w regionach wpływają czynniki związane z przyrostem naturalnym, takie jak współczynniki dzietności i umieralności oraz migracja. W regionach UE obserwuje się pełen wachlarz zmian demograficznych od spadku liczby ludności spowodowanej zarówno ujemnym przyrostem naturalnym, jak i emigracją, po wzrost, na który składa się dodatni przyrost naturalny i imigracja.

Państwa Europy Środkowo-Wschodniej stały się obecnie centrum nielegalnych migracji, strefą buforową między Azją i Afryką – skąd pochodzi większość migrantów – a Europą Zachodnią – głównym celem migracji. Według rosyjskich prognoz jedynie z obszaru dawnego Związku Radzieckiego swe dotychczasowe miejsce zamieszkania może zmienić od 2 do 40 mln osób⁹. Kraje Europy Środkowej i Wschodniej zetknęły się z wszelkimi typami migracji (migracje pracowników, łączenie rodzin, migracje regularne lub nieregularne, tymczasowe, sezonowe lub przygraniczne oraz napływ uchodźców i osób starających się o azyl). Kolejną cechą charakterystyczną ruchów migracyjnych w tym regionie jest udział w nich mniejszości narodowych. Upadek systemu komunistycznego spowodował, iż obywatele państw Europy Środkowo-Wschodniej i dawnego ZSRR uzyskali możliwość poszukiwania lepszych warunków życia w innych krajach. W państwach Europy Środkowo-Wschodniej mieszka ok. 110 mln osób zaliczanych do mniejszości narodowych. Z uwagi na trudne warunki życia (gorsze niż w kraju ojczystym) oraz konflikty etniczne, wielu reprezentantów mniejszości narodowych migruje lub podatnych jest na te procesy¹⁰. Wielu młodych,

⁹ E. Hönemann, *Ursachen und Perspektiven: Ost-West-Wanderungen*, [w:] *Zuwanderungspolitik der Zukunft*, Bonn 1992, s. 23.

¹⁰ A. Sakson, *Polnische Minderheitenpolitik*, [w:] *Das moderne Polen. Staat und Gesellschaft im Wandel*, Potsdam 2003, s. 94–106.

dynamicznych i przedsiębiorczych mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej chce budować swoją przyszłość w bogatych państwach Europy Zachodniej. Badania porównawcze przeprowadzone w 1991 r. w Czechosłowacji, na Węgrzech, Litwie, Polsce oraz w Rosji wykazały duży potencjał emigracyjny. Szacuje się, iż z tych pięciu krajów gotowych było wyemigrować na stałe od 12,7 mln do 14,3 mln osób. Ponad 68% ogółu respondentów wyraziło chęć przeniesienia się na Zachód na okres kilku miesięcy, 38% chciałoby tam przebywać od roku do dwóch lat, 14% w okresie 5–6 lat, natomiast tylko 7% mieszkańców pięciu wschodnioeuropejskich krajów chciało zamieszkać na stałe na Zachodzie (z tego 5% z Czechosłowacji, 8% z Węgier, 2% z Litwy, 13% z Polski i 5% z Rosji).

Potencjalnymi migrantami były osoby w młodym wieku. Dominującymi czynnikami skłaniającymi do przesiedlenia się na Zachód były względy ekonomiczne oraz niewyjaśniona sytuacja polityczna panująca w poszczególnych krajach (np. w Rosji, Litwie, potencjalny rozpad Czechosłowacji itp.).¹¹ Celem tych badań było głównie rozpoznanie stosunku respondentów do emigracji zarobkowej i zbadania motywów skłaniających do wyjazdów z kraju. Badania były prowadzone na obszarach o najmniejszej, średniej i najwyższej stopie bezrobocia. Co trzeci (34,5% ankietowanych) wyraził bezpośrednie zainteresowanie emigracją zarobkową – najczęściej krótkotrwałą. Spośród zainteresowanych 21,7% byłoby skłonnych do wyjazdu na jeden rok, jednak zaledwie co dziesiąty z nich podejmował starania w tym kierunku. Zauważono dużą zależność między skłonnością do wyjazdu a wiekiem ankietowanych. Najbardziej chętna do wyjazdu była grupa osób w wieku 26–30 lat. Wyższe zainteresowanie chęcią wyjazdu zarobkowego zgłaszali mężczyźni (44% ankietowanych) niż kobiety (25% ankietowanych). Natomiast niechętnych wyjazdowi było 32% mężczyzn i 52% kobiet. Nie stwierdzono zależności między poziomem wykształcenia a skłonnością do emigracji zarobkowej. Osoby legitymujące się wyższym wykształceniem nie przejawiały większego zainteresowania wyjazdem. Respondenci o innych (niższych) poziomach wykształcenia, np. absolwenci zasadniczych szkół zawodowych deklarowali wysoką gotowość wyjazdu za granicę.

Wśród motywów skłaniających do wyjazdów czołowe miejsce zajęły: a) chęć poznania świata (36,0% zainteresowanych wyjazdem); b) chęć zarobienia większych pieniędzy (34,5% zainteresowanych). Jako motyw skłaniający do wyjazdu określano także: brak perspektyw i nadziei na poprawę sytuacji w kraju (26,5% zainteresowanych wyjazdem) oraz trudności w znalezieniu pracy (13,0% zainteresowanych). Osoby zainteresowane pracą zarobkową w innych krajach najczęściej podawały Stany Zjed-

¹¹ R.J. Brynm, *The Emigration Potential of Czechoslovakia, Hungary, Lithuania, Poland and Russia: Recent Survey Results*, „Migration. A European Journal of International Migration and Ethnic Relations, 1991, nr 3–4, s. 107–118; A. Stasz, *Ausmass Ursachen und Chancen der Ost-West-Wanderungsbewegungen in Europa*, „Blätter für deutsche und internationale Politik” 1991, nr 9, s. 1075–1086.

noczone, Kanadę oraz Republikę Federalną Niemiec – jako kraj, do którego byłyby skłonne wyjechać w celu zarobkowym¹².

Polityka migracyjna¹³ jest specyficznym rodzajem aktywności państwa. Dotyczy sfery jego suwerennych prerogatyw oraz dziedzin, które graniczą z newralgiczną sferą bezpieczeństwa, ale także jej przedmiotem są obywatele innych państw. Między innymi z uwagi na ten drugi aspekt, bywa często krępowana przez prawo międzynarodowe, a zwłaszcza konwencje międzynarodowe czy rozmaite bilateralne lub multilateralne porozumienia międzypaństwowe. Aby polityka migracyjna mogła być skuteczna, niesprzeczna w ramach szeroko pojętego spektrum instytucji państwa i wdrożona w możliwie krótkim czasie, powinna być wsparta doktryną migracyjną.

Od doktryny migracyjnej zaczyna się budowanie spójnej polityki migracyjnej. To powinna być fundamentalna zasada polityki, odzwierciedlająca rację stanu, istotną ideę humanitarną oraz filozofię państwa, w tym jej strategiczne przesłanki cywilizacyjne i modernizacyjne, lub odwołująca się do tradycji narodowych czy podstawowych dokumentów międzynarodowych. Pole polityki migracyjnej, tzn. sfera możliwych działań państwa w odniesieniu do migracji międzynarodowych, obejmuje w szczególności: a) dostęp cudzoziemców do terytorium (polityka wizowa, deportacje, readmisje); b) dostęp cudzoziemców do rynku pracy; c) dostęp cudzoziemców do statusu rezydenta (prawa stałego pobytu), i związanych z nim uprawnień np. do świadczeń społecznych, wyborów lokalnych, innych dóbr publicznych; d) uzyskiwanie obywatelstwa, tj. pełni praw; e) wspieranie procesu integracji imigrantów i przeciwdziałanie ewentualnym napięciom na tle różnic etnicznych, religijnych itp.; f) przyznawanie statusu uchodźcy.

W 1989 r. po Jesieni Ludów w państwach bloku wschodniego i po odzyskaniu przez Litwę niepodległości w 1991 r. na Litwie nasiliły się migracje zagraniczne. Część mniejszości narodowych, przede wszystkim Rosjan, opuściło Litwę z powodu repatriacji. Polacy zamieszkujący środkową i południową część Litwy w znacznej części powrócili do kraju. Oczywiście oprócz migrujących mniejszości narodowych udział w migracjach mieli również obywatele Litwy, którzy wyjeżdżali z kraju w celu polepszenia bytu.

Według spisu ludności przeprowadzonego w 2001 r., Litwa liczyła 3 483 972 mieszkańców, mężczyzn 1 629 148 (46,76%), kobiet 1 854 824 (53,24%), stopień urbanizacji społeczeństwa wynosił 66,94%. Natomiast spis przeprowadzony w 1989 r. poda-

¹² A. Sakson, *Die neue Wanderungsbewegungen polnischer Arbeitskräfte. Eine Dokumentation*. „Prokla” 1991, nr 2, s. 285–290.

¹³ M. Okólski, *Polityki migracyjne OECD i ich doświadczenia w wykorzystaniu dla Polski*, [w:] *Migracja: jako społeczne i ekonomiczne zjawisko w procesie transformacji ustrojowej w Polsce na tle integracji europejskiej*, Warszawa 1994.

wał liczbę mieszkańców 3 674 800¹⁴. Odnotowywany ujemny przyrost naturalny, i w związku z tym systematyczny spadek liczby ludności, począwszy od 1991 r., jest spowodowany przede wszystkim zmniejszaniem się liczby urodzeń, a po przystąpieniu Litwy do UE w 2004 r. – także masową emigracją zarobkową. W 1990 r. odnotowano 56 868 żywych urodzeń i 39 760 zgonów, natomiast w 2001 r. już tylko 31 546 żywych urodzeń i 40 399 zgonów. Litwa jest najbardziej jednolitym narodowościowo państwem spośród wszystkich państw bałtyckich, dominującą grupą etniczną są Litwini, którzy liczą według spisu z 2011 r. ok. 2 mln 561 tys. osób (2 mln 907 tys. w czasie spisu z 2001 r.), co stanowi 84,2% ogółu mieszkańców (84,6% w czasie spisu z 2001 r.)¹⁵. Według spisu ludności z 2011 r. Litwę zamieszkują najliczniejsze mniejszości narodowe: Polacy – ok. 200,1 tys. osób (235 tys. w 2001 r.), Rosjanie – ok. 177 tys. osób (220 tys. w 2001 r.)¹⁶.

Na początku listopada 2012 r. Litewski Departament Statystyki (*Lietuvos Statistikos Departamentas*) określał liczbę mieszkańców na 2 983 496¹⁷. Według spisu ludności z 2011 r. Litwa liczyła 3 043 429 mieszkańców, mężczyzn 1 mln 403 tys. (46,1%), kobiet 1 mln 641 tys. (53,9%)¹⁸. Według innych źródeł w grudniu 2010 r. Litwę zamieszkiwało 3 mln 249 tys. mieszkańców, a w ciągu 2013 r. ubyło 82 tys. Demografowie przewidują, że w 2035 r. Litwa będzie miała poniżej 3 mln mieszkańców, z których 1/3 będzie po 60. roku życia. Przyczynę upatruje się w emigracji oraz w ujemnym przyroście naturalnym¹⁹. Według „Małego Rocznika Statystycznego” z 1990 r. w 1989 r. Litwę, wchodzącą wtedy w skład Związku Radzieckiego, zamieszkiwało 3 mln 690 tys. osób. Oznacza to, że w latach 1989–2010 ludność tego kraju zmniejszyła się o 12%²⁰. We wszystkich krajach postkomunistycznych poza Słowacją, a okresami także Polską, przez ponad 20 lat miał miejsce ujemny przyrost naturalny. W mediach nieustannie informowani jesteśmy o problemach demograficznych Europy Zachodniej, zapominając, że sytuacja w Europie Środkowo-Wschodniej jest pod tym względem znacznie poważniejsza. W obliczu kryzysu i bezrobocia młodzi Litwini postępują tak samo, jak ich przodkowie – emigrują, głównie do Wielkiej Brytanii, Irlandii i do Norwegii²¹.

¹⁴ Lietuvos Statistikos Departamentas: Lithuanian 2011 Population Census in Brief (lit.), odczyt z dn. 27.04.2014.

¹⁵ CIA The World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lh.html>, odczyt z dn. 28.04.2014.

¹⁶ CIA – The World Factbook (ang.), Central Intelligence Agency, odczyt z dn. 27.04.2014.

¹⁷ Lietuvos Statistikos Departamentas: Population at the beginning of the year by city (ang.), odczyt z dn. 28.04.2014.

¹⁸ Statistikos Departamentas: Gyventojų skaičius. Požymiai: statistiniai rodikliai ir meniu (lit.), odczyt z dn. 28.04.2014.

¹⁹ <http://www.salon24.pl/news/85497,litwa-ma-coraz-mniej-mieszkanow>, odczyt z dn. 29.04.2014.

²⁰ <http://blogmedia24.pl/node/38438>, odczyt z dn. 29.04.2014.

²¹ <http://piwnica.tkm.cc/arch/elig3/129456,demograficzna-zemsta-komunizmu.html>, odczyt z dn. 29.04.2014.

W latach 1990–2011 wyemigrowało ok. 670 tys. Litwinów i tylko 110 tys. powróciło z zagranicy do kraju. Na przestrzeni dwóch dekad Litwa, mająca ok. 3,5 mln mieszkańców, straciła ok. 500 tys. mieszkańców. Sytuacja ta powoduje to, że Litwini są jednym z najbardziej migrujących europejskich narodów. Już w XVIII i XIX w. Litwini, wywodzący się w większości z chłopstwa wyjeżdżali do Stanów Zjednoczonych. Norwegia jest na trzecim miejscu wśród celów wyjazdów zarobkowych preferowanych przez Litwinów. Zarabiają tam miesięcznie od 8 do 12 tys. litów (2300–3500 euro, czyli od 8 do 12 razy więcej, niż wynosi płaca minimalna na Litwie). Według historyka i dyplomaty Alfonsasa Eidintasa²², będącego specjalistą w kwestiach migracji, w okresie od końca XIX w. do wybuchu pierwszej wojny światowej do Stanów Zjednoczonych, Rosji i Anglii wyemigrowało 400 tys. Litwinów; 13% z nich to Żydzi. Socjolog Vladas Gaidys²³ ocenia, że emigracja nie ustanie, jeśli nie usunie się jej przyczyn. Przede wszystkim ma miejsce trudna sytuacja socjalna charakteryzująca się brakiem pracy i możliwością spłaty kredytów. Rozwiązaniem mogłoby być tworzenie małych rodzinnych firm, które zatrzymywałyby w kraju ludzi przedsiębiorczych, ale proces ten wydaje się być skomplikowany i kosztowny.

Litwa jest największym z krajów bałtyckich. W XX w. w wyniku wielokrotnych przesunięć granic znacznie zmieniały się tendencje ruchów migracyjnych. Na Litwie osiedlali się wówczas Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini. Napływ ludności związany był także z industrializacją omawianego obszaru. W 1989 r. ok. 10% mieszkańców kraju deklarowało narodowość inną niż litewska. Kolejne zmiany w charakterze ruchów migracyjnych przyniósł 1991 r. – ponowne odzyskanie niepodległości oraz 2004 r. – wejście Litwy do UE. W 1991 r. drastycznie wzrosła liczba osób emigrujących z Litwy. Wynikało to z otwarcia granic oraz z trudności ekonomicznych związanych z transformacją gospodarki z centralnie planowanej w wolnorynkową. W pierwszych latach niepodległości charakterystyczne były wyjazdy przedstawicieli mniejszości narodowych do krajów pochodzenia m.in. do Rosji czy na Ukrainę. W drugiej połowie dekad statystycznie dominowały wyjazdy obywateli Litwy do rozwiniętych krajów Europy Zachodniej lub też do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Ta ostatnia tendencja nasiliła się jeszcze po wejściu Litwy do UE. Masowe ruchy emigracyjne dotyczyły w dużym stopniu osób młodych i wykształconych. W okresie pomiędzy 2001 a 2005 r. 63,8% osób wyjeżdżających miało wykształcenie średnie a 20,9% – dyplom uczelni wyższej. Wśród popularnych krajów docelowych znajdowały się m.in. Irlandia i Wielka Brytania. Litwini w tych krajach wykonywali przede wszystkim prace niewykwalifikowane, często też tymczasowe. Według danych Europejskiej Sieci

²² http://president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/prezidentas_iteike_skiriamuosius_rastus_lietuvos_ambasadoriui_graikijoje.html, odczyt z dn. 06.05.2014.

²³ <http://www.delfi.lt/temos/vladas-gaidys/>, odczyt z dn. 08.05.2014.

Migracyjnej w latach 2004–2009 kraj opuszczało ok. 16 tys. osób rocznie. Liczba emigrantów gwałtownie wzrosła w 2010 r., kiedy wyjechało 83 tys. obywateli. W 2011 r. kraj opuścili 54 tys. mieszkańców.

W latach 2003–2007 Litwa stała się krajem przyjmującym coraz większą grupę migrantów pochodzących z różnych krajów. W 2004 r. wnioski o zezwolenie na pobyt złożyły 5553 osoby, a w 2007 r. złożyło 8609 osób. Zwiększyła się także liczba wydawanych zezwoleń na pobyt. Na początku 2012 r. na Litwie zamieszkiwało 31 338 cudzoziemców, w tym 2781 obywateli państw UE. W omawianym okresie wciąż wzrastała liczba osób emigrujących – w 2005 r. wyjechało 15 tys. osób, w 2008 r. – 17 tys. Mimo wielu zmian w ruchach migracyjnych ze statystyk wynika, że Litwa wciąż jest krajem emigracyjnym, ale przewaga emigrantów nad imigrantami znacznie maleje. Na przykład w 2006 r. z Litwy wyjechało 4858 osób więcej niż do niej przyjechało, a w 2009 r., – aż 13 900 osób. Ważne, że wśród obu grup – przyjeżdżających i wyjeżdżających dominują migranci ekonomiczni. Obywatele państw trzecich migrujący na Litwę to przede wszystkim obywatele Białorusi, Ukrainy i Rosji, obszarów sąsiedzkich, zbliżonych kulturowo. Obywatele Rosji chętnie inwestują na rynku litewskich nieruchomości, korzystając z dogodnego ustawodawstwa. Podstawą do pobytu cudzoziemców na terytorium Litwy są długoterminowe wizy krajowe. W ostatnich latach profil migrantów na Litwie zmienia się: coraz liczniejsze są takie społeczności, jak mołdawska, chińska i turecka, opisywane w literaturze poświęconej migracjom przede wszystkim przez Karolisa Žibasa, badacza Institute for Ethnic Studies (Etninių tyrimų institutas)²⁴.

Pojawienie się tych społeczności na Litwie związane jest głównie z wejściem do UE, które zwiększyło jej atrakcyjność w oczach obywateli państw, które nie sąsiadują z nią bezpośrednio i przyczyniło się do myślenia o Litwie zarówno jako o kraju łatwego tranzytu do Europy Zachodniej, jak i o kraju docelowym. Jednocześnie istotną tendencją, promowaną przez państwo, są powroty obywateli Litwy. Nowe realia stanowią wyzwanie dla litewskich instytucji rządowych i administracji publicznej, które muszą opracować rozwiązania z zakresu obsługi cudzoziemców, zarządzania migracją oraz integracji. Na początku 2012 r. na Litwie przebywało ok. 30 tys. cudzoziemców – mniej niż 1% litewskiego społeczeństwa. Liczba ta stanowi jedną z najniższych w UE. Większość cudzoziemców mieszkających na Litwie to osoby mieszkające w tym kraju na stałe, mające zezwolenie na pobyt stały lub też status rezydenta Wspólnoty Europejskiej. W 2011 r. 46% cudzoziemców przebywało na terenie Litwy z tytułu łączenia rodzin, 39% z tytułu pracy a 13% jako studenci. W 2011 r. wydano 10 421 tymczasowych zezwoleń na pobyt, z czego 4798 z tytułu łączenia rodzin, 2191

²⁴ <http://ed.frog.org.pl/component/content/article/93-europejskiedoswiadczeniaLitwa.html>, odczyt z dn. 04.05. 2014.

z tytułu pracy, 1316 z tytułu studiów oraz 1861 z innych przyczyn. Od 2001 r. wzrasta liczba wydanych zezwoleń na pracę. Szczegółowe opracowania statystyczne z lat 2004–2011, opisujące te zjawiska, dostępne są na stronie Departamentu ds. Migracji (Migracijos Departamentas)²⁵.

Podstawowymi dokumentami prawnymi, regulującymi prawa i obowiązki cudzoziemców na terenie Litwy oraz określającymi zasady ich pobytu w kraju są Ustawa o statusie prawnym cudzoziemców (Įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties)²⁶ oraz Ustawa o obywatelstwie (Pilietybės įstatymas)²⁷. Ustawa o statusie prawnym cudzoziemców wyróżnia następujące rodzaje wiz: 1. wiza Schengen; 2. wiza krajowa. Litewskie ustawodawstwo wyróżnia dwa rodzaje zezwoleń na pobyt: zezwolenie na pobyt tymczasowy oraz zezwolenie na pobyt stały. Zezwolenie na pobyt tymczasowy można uzyskać z następujących tytułów: 1) jeżeli cudzoziemiec ma prawo do ubiegania się o litewskie obywatelstwo zgodnie z przepisami Ustawy o obywatelstwie; 2) cudzoziemiec ma litewskie pochodzenie; 3) w przypadku łączenia rodzin; 4) z tytułu podjęcia przez cudzoziemca pracy na terenie Litwy; 5) jeżeli cudzoziemiec zamierza prowadzić zgodną z prawem działalność na terenie Litwy; 6) z tytułu podjęcia przez cudzoziemca studiów, stażu lub kursów zawodowych; 7) jeżeli cudzoziemiec przebywa pod opieką kuratora/w areszcie lub też został wyznaczony na kuratora/opiekuna; 8) jeśli w świetle przepisów ustawy o statusie cudzoziemców obywatel państwa trzeciego nie może być wydalony z terenu Litwy lub też jego wydalenie musi być odroczone w czasie zgodnie z artykułem 132; 9) jeżeli cudzoziemiec otrzymał na terenie Litwy status uchodźcy; 10) jeżeli cudzoziemiec otrzymał na terenie Litwy ochronę uzupełniającą; 11) jeżeli cudzoziemiec nie może opuścić terenu Litwy z powodu ciężkiego stanu zdrowotnego. Lista uwarunkowań wynikających ze stanu zdrowia uprawniających do ubiegania się o zezwolenie na pobyt określana jest przez Ministra Zdrowia; 12) jeżeli cudzoziemiec jest uprawniony do pozostawania na terytorium Litwy jako ofiara handlu ludźmi i współpracuje z organami śledczymi. Ta regulacja odnosi się wyłącznie do pełnoletnich cudzoziemców; 13) z tytułu podjęcia przez cudzoziemca pracy badawczej w ramach umowy z ośrodkiem badawczym zarejestrowanym na terenie Litwy. O zezwolenie na pobyt stały można się ubiegać jeśli: 1) Cudzoziemiec ma prawo do ubiegania się o litewskie obywatelstwo zgodnie z przepisami Ustawy o obywatelstwie; 2) cudzoziemiec ma litewskie pochodzenie; 3) cudzoziemiec jest członkiem rodziny obywatela Litwy; 4) cudzoziemiec utracił obywatelstwo litewskie,

²⁵ [https://www.google.pl/?gfe_rd=cr&ei=rfNwU4uhL8ye_waZ84D4Ag#q=Departamentu+ds.+Migracji+\(Migracijos+Departamentas, odczyt z dn. 06.05.2014.](https://www.google.pl/?gfe_rd=cr&ei=rfNwU4uhL8ye_waZ84D4Ag#q=Departamentu+ds.+Migracji+(Migracijos+Departamentas, odczyt z dn. 06.05.2014.)

²⁶ <http://pl.glosbe.com/lt/pl/u%C5%BEsienie%C4%8Di%C5%B3%20teis%C4%97s, odczyt z dn. 07.05.2014.>

²⁷ <http://ed.frog.org.pl/component/content/article/93-europejskiedoswiadczenialitwa.html, odczyt z dn. 07.05.2014.>

ale pozostaje mieszkańcem tego kraju; 5) w przypadku nieletnich cudzoziemców urodzonych na terenie Litwy, których jeden z rodziców jest obywatelem Litwy, rezydentem Litwy lub wydano mu zezwolenie na pobyt stały; 6) w przypadku nieletnich cudzoziemców urodzonych poza terenem Litwy, których przynajmniej jeden rodzic jest obywatelem litewskim, rezydentem Litwy lub też posiada zezwolenie na pobyt stały; 7) cudzoziemiec otrzymał status uchodźcy na terenie Litwy; 8) cudzoziemiec przebywał na terenie Litwy nieprzerwanie przez przynajmniej pięć lat na podstawie zezwolenia na pobyt tymczasowy.

Sprawami cudzoziemców, związanymi z legalizacją pobytu czy też uzyskaniem lub przedłużeniem dokumentów zajmuje się Departament ds. Migracji (Migracijos Departamentas)²⁸. Regionalne oddziały tego urzędu (Migracijos valdyba)²⁹ mieszczą się we wszystkich litewskich miastach wojewódzkich. Oddziały regionalne odpowiedzialne są za bezpośredni kontakt z petentami oraz przyjmowanie dokumentów. Urząd dysponuje bardzo rozbudowaną bazą danych, do których mają dostęp wszystkie zarządzające nimi instytucje administracji publicznej (np. Urząd Skarbowy, Valstybinė mokesčių inspekcija lub część Informacji odnośnie uiszczenia składek ubezpieczeniowych, które w Litwie są dostępne dla każdego użytkownika Internetu).

Urząd współpracuje z policją w zakresie kontroli cudzoziemców. Przeprowadza się je do sześciu miesięcy po wydaniu zezwolenia na pobyt. Kontroluje się przede wszystkim zgodność miejsca zamieszkania z deklaracją oraz wysokość wynagrodzenia deklarowanego we wniosku o wydanie zezwolenia na pracę. W okazjonalnych przypadkach w kontrole legalności zatrudnienia angażowana jest także Państwowa Inspekcja Pracy (Darbo Inspekcija). Według litewskiego prawa obywatel państwa trzeciego nie może zarejestrować firmy. Do końca 2012 r. mógł odkupić ją od obywatela Litwy i kierować jej działalnością. Od 1 stycznia 2013 r. wydawanie zezwoleń z tytułu prowadzenia firmy jest ograniczone.

Departament ds. Migracji współpracuje także z litewskim oddziałem IOM³⁰. IOM prowadzi z urzędem wspólny projekt poradniczy – pracownicy urzędu udzielają konsultacji z zakresu prawa migracyjnego. Obywatele państw trzecich, chcący podjąć legalną pracę na terenie Litwy, muszą otrzymać zezwolenie na pracę wydawane przez Urząd Pracy (Lietuvos Darbo Birža). Cudzoziemiec wnioskuje o wydanie tego dokumentu przed przyjazdem na Litwę. Większość przyjeżdżających na Litwę cudzoziemców pracuje w przemyśle, transporcie i usługach. W większości są to zawody niewymagające biegłej znajomości języka czy też wysokich kwalifikacji. Do najczęściej

²⁸ https://www.google.pl/?gfe_rd=cr&ei=rfNwU4uhL8ye_waZ84D4Ag#q=Departamentu+ds.+Migracijos+Departamentas, odczyt z dn. 08.05.2014.

²⁹ <http://www.migracija.lt/index.php?1646289609>

³⁰ http://www.copemsw.pl/files/EFPI/Lista_rankingowa_1_2013_wspolna.pdf, odczyt z dn. 07.05.2014.

wykonywanych przez migrantów zawodów należą kierowca, murarz, spawacz, elektryk, kucharz. Największe grupy migrantów mieszkają w Wilnie i Kłajpedzie. Kobiety pracujące jako nianie, pomoce sprzątające czy gospoście często świadczą usługi na rzecz więcej niż jednego pracodawcy. Jednak ta forma zatrudnienia cudzoziemek jako pomoce domowe czy opiekunki jest jeszcze na litewskim rynku pracy bardzo nietypowa.

Zasady przyznawania litewskiego obywatelstwa cudzoziemcom są ograniczone³¹. Litewskie ustawodawstwo (art. 7 ustawy o obywatelstwie) pozwala na posiadanie dwóch obywatelstw tylko w nielicznych przypadkach³², np.: a) kiedy osoba otrzymała drugie obywatelstwo przed 21 rokiem życia; b) kiedy jest to osoba, która wyemigrowała z Litwy przed 11 marca 1990 r. i otrzymała inne obywatelstwo; c) jeżeli osoba otrzymała obywatelstwo innego państwa z tytułu poślubienia jego obywatela; d) przypadku gdy jest to osobą w wieku do 21 lat, która została adoptowana przez obywateli innego państwa i w wyniku adopcji otrzymała obywatelstwo tego państwa (dotyczy to także analogicznej sytuacji obywatela państwa trzeciego adoptowanego przez obywateli Litwy); e) osób, które otrzymały status uchodźcy na terenie Litwy. Pozostałe osoby muszą się pisemnie zrzec innych obywatelstw w momencie otrzymania pozytywnej decyzji w sprawie przyznania obywatelstwa litewskiego.

Osoby, które były obywatelami Litwy przed 15 czerwca 1940 r. i ich potomkowie (dzieci, wnuki, prawnuki), którzy nie odzyskali obywatelstwa litewskiego mają prawo do ubiegania się o jego odnowienie w dowolnym momencie, niezależnie od tego, czy są rezydentami Litwy czy innego państwa. Dla osób pochodzenia litewskiego zagwarantowano w ustawie uproszczoną procedurę ubiegania się o przyznanie litewskiego obywatelstwa, niezależnie od tego czy osoby te są w momencie składania dokumentów zamieszkują na Litwie czy też nie. Naturalizacja jest na Litwie możliwa w przypadku cudzoziemców, którzy mieszkają w tym kraju przez dziesięć lat oraz posiadają zezwolenie na pobyt stały. Zainteresowani muszą również uzyskać zadowolający wynik na egzaminie z języka litewskiego. Zdają także egzamin z wiedzy o litewskiej konstytucji (ze spełnienia tego warunku zwolnione są osoby powyżej 65 roku życia, osoby częściowo zdolne do pracy oraz osoby cierpiące na ciężkie przewlekłe choroby psychiczne). Ubiegający się o obywatelstwo muszą również wykazać, że mają na Litwie odpowiednie środki utrzymania. Osoby, które są małżonkami obywateli Litwy mogą się ubiegać o przyznanie obywatelstwa po siedmiu latach od zawarcia związku małżeńskiego. Pozostałe warunki są takie same jak dla wszystkich innych obywateli państw trzecich. Obywatelstwo litewskie może być w wyjątkowych przypadkach

³¹ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_1st_OP_Lithuania_pl.pdf, odczyt z dn. 08.05.2014.

³² <http://www.efhr.eu/2013/05/24/efhr-za-podwojnym-obywatelstwem-na-litwie-i-zakazem-jego-pozbawiania/>, odczyt z dn. 09.05.2014.

przyznawane także przez Prezydenta Litwy. Dotyczy to osób zintegrowanych ze społeczeństwem litewskim, mających szczególne zasługi dla kraju, np. artystów lub sportowców. One nie muszą spełniać wymienionych powyżej kryteriów.

Pierwszym dokumentem podejmującym próbę regulacji przepływów migracyjnych na Litwie była Strategia Regulacji Migracji Ekonomicznej (Vyriausybė nutarimas Dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo 2007). Jej głównymi celami było obniżenie negatywnego salda migracyjnego, skupienie się na ułatwieniu migracji powrotnych obywateli Litwy oraz regulacja imigracji ekonomicznej z państw trzecich. Ważne było przede wszystkim zaostrożenie zasad udzielania zezwoleń na pobyt stały oraz wdrożenie rozwiązań ułatwiających zatrudnianie wysoko wykwalifikowanych specjalistów spoza UE. W 2008 r. komisja międzyresortowa opracowała dwa dokumenty: Zasady Polityki Migracyjnej oraz Rezolucję Potwierdzającą Priorytety Litewskiej Polityki Migracyjnej (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos Imigracijos politikos gairių patvirtinimo). Głównymi priorytetami polityki migracyjnej miały być: a) dostosowanie polityki zatrudnienia cudzoziemców do faktycznych potrzeb rynku pracy; b) dbałość o społeczną i kulturalną harmonię (zintegrowane społeczeństwo litewskie); c) kompleksowo przemyślana polityka migracyjna przede wszystkim dotycząca migracji zarobkowych z państw trzecich.

Celem litewskiej polityki migracyjnej jest promocja legalnej migracji i walka z migracjami nieregularnymi. Cudzoziemska siła robocza ma uzupełniać, a nie zastępować pracowników litewskich. Priorytetem dla Litwy jest zatrudnianie pracowników z krajów bliskich geograficznie i kulturowo (Białoruś, Ukraina, Mołdowa, kraje Kaukazu Południowego). Rząd chce także promować migrację sezonową. Kwestią centralną jest jednak dla Litwy stworzenie mechanizmów zachęcających Litwinów mieszkających i pracujących poza granicami kraju do powrotów.

Na Litwie istnieje szkolnictwo mniejszościowe stworzone dla przedstawicieli mniejszości etnicznych m.in. polskiej, białoruskiej, rosyjskiej (przede wszystkim szkoły niedzielne, nauka języka). Ustawodawstwo litewskie gwarantuje obywatelom państw trzecich i obywatelom Litwy równe zarobki. Od 2003 r. związki zawodowe mogą przyjmować wszystkich legalnie zatrudnionych pracowników, także obywateli państw trzecich. Mają także prawo do ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego na takich samych zasadach jak obywatele litewscy. Ubezpieczeniem społecznym i zdrowotnym zajmuje się na Litwie jedna instytucja – SoDra. Dzieci cudzoziemskie poniżej szesnastego roku życia zamieszkujące na Litwie są objęte obowiązkiem szkolnym. Cudzoziemcy są uprawnieni do podejmowania studiów wyższych na litewskich uczelniach na zasadach odpłatności. Obywatele państw trzecich mogą otrzymywać państwowe stypendia oraz korzystać z programów bilateralnej wymiany studenckiej. Według artykułu 114 Ustawy o cudzoziemcach, policja ma prawo zatrzymać cudzoziemca bez

nakazu na okres do 48 godzin. Dłuższe zatrzymanie wymaga nakazu sądowego wydanego przez sąd regionalny. Cudzoziemiec ma prawo do odwołania się od tej decyzji do Sądu Najwyższego.

W Wilnie od 2004 r. prowadzi działalność naukową białoruski Europejski Uniwersytet Humanistyczny (EHU)³³. Na uczelni można podjąć studia licencjackie, magisterskie a także doktoranckie. Uniwersytet proponuje studia w dziedzinie dziennikarstwa, nauk społecznych, wzornictwa oraz filologii białoruskiej. Kursy języka litewskiego dla cudzoziemców organizowane są przez Uniwersytet Wileński oraz prywatne szkoły językowe lub też organizacje pozarządowe³⁴.

Na Litwie działa kilka organizacji pozarządowych świadczących usługi na rzecz migrantów. W Wilnie od marca 2011 r. działa Centre Plus. Organizacja prowadzi kursy językowe oraz zajęcia przygotowujące do egzaminu z konstytucji. Centre Plus wydaje także gazetę dla migrantów mieszkających na Litwie. Planuje uruchomienie audycji radiowej na antenie litewskiego radia publicznego. Dodatkowo w Centre Plus konsultacje prowadzą pracownicy administracji publicznej, np. urzędu ds. migracji (Vilniaus migracijos valdyba). Z projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich (Europos fondo trečiųjų šalių piliiečių integracijai programa) na Litwie mogą korzystać dwie grupy cudzoziemców, tak zwani newcomers oraz osoby, którym udzielono zezwolenia na stały pobyt na terenie kraju. Poza usługami oferowanymi w biurze (kursy, konsultacje) Center Plus zajmuje się organizacją i aktywizacją społeczności migranckich. Środkiem, który ma do tego prowadzić jest stworzenie sieci stowarzyszeń zrzeszających migrantów z poszczególnych krajów. Dotychczas z pomocą pracowników Plusa założone zostało Wileńskie Stowarzyszenie Afrykańskie oraz Związek Arabów na Litwie.

Druga organizacja prowadząca podobne działania na rzecz cudzoziemców, Klaipėda Info Centre mieści się w Kłajpedzie. Info Centre oferuje bezpłatne konsultacje prawne i społeczne. Prowadzi także kursy językowe, kursy z wiedzy o konstytucji a także kursy i szkolenia z zakresu prawa pracy oraz praw człowieka, których celem jest zwiększanie samoświadomości i miękkich umiejętności migrantów. W Wilnie działają także organizacje zajmujące się nie tylko kwestiami migracji i integracji, ale szeroko rozumianą problematyką mniejszości, dotyczącą dyskryminacji, etniczności, praw człowieka, tj. Lithuanian Center for Human Rights (Lietuvos žmogaus teisių centras) oraz Institute for Ethnic Studies (Etninių tyrimų institutas). Na stronach internetowych tych organizacji można się zapoznać z ich raportami dotyczącymi kwestii migracyjnych na Litwie. W Wilnie znajdują się także organizacje działające na rzecz

³³ <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/853379,EHU-bialoruski-niezalezny-universytet-w-Wilnie>

³⁴ <http://ed.frog.org.pl/component/content/article/93-europejskiedoswiadczenialitwa.html>

poszczególnych grup cudzoziemców. Przykładem takiej organizacji jest Belarus Watch, jednocząca społeczność białoruską Wilna. Organizacja ta zajmuje się przede wszystkim działalnością na rzecz integracji Białorusi i UE, popularyzacją demokracji, praw człowieka i inicjatyw obywatelskich oraz budowaniem pozytywnych stosunków litewsko-białoruskich. Pod obecną nazwą istnieje od 2010 r., wcześniej, od 2004 r. działała jako The United Center of Initiatives for Belarus (JuBIC)³⁵. Podjęto także próbę aktywizacji ruchu na rzecz kobiet migrantek na Litwie. Jej przykładem jest działalność Businesswomen Organisation of Lithuanian Ethnic Groups³⁶. Jest to litewska sieć zrzeszająca organizacje etniczne: ukraińską, estońską, czeczeńską, rumuńską i mołdawską. Osoby w niej działające pochodzą z państw trzecich, jak i krajów UE. Głównym celem jej działań ma być zwiększanie szans kobiet migrantek na litewskim rynku pracy szczególnie w zakresie prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Spotkania tej organizacji odbywają się w Domu Mniejszości, instytucji będącej ośrodkiem kultur mniejszości narodowych mieszkających na Litwie. Współczesna litewska polityka migracyjna odzwierciedla trendy w regionie: odwołuje się do bezpieczeństwa wewnętrznego, konieczności kontroli granic oraz zarządzania migracją. Priorytetem dla Litwy ma być migracja z krajów sąsiednich, migracja sezonowa oraz napływ wysoko wykwalifikowanych pracowników.

„Ucieczka mózgow”, w tym głównie młodych specjalistów i studentów osłabia potencjał rozwojowy państw bałtyckich. Na początku lat 90. XX w. światowy rynek pracy intelektualnej został zasilony emigrantami z krajów postkomunistycznych. Szczególną kadrą, znajdującą duże zainteresowanie na rynkach zachodnich są dobrze wyszkoleni sportowcy, inżynierowie, technicy, biologowie i lekarze z krajów bałtyckich. Większość emigrantów to ludzie młodzi i posługujący się językami zachodnimi. Coraz bardziej stają się popularne programy wymiany studenckiej, która przy jeszcze dużych różnicach społeczno-gospodarczych między Zachodem i Wschodem, może stać się czynnikiem przyciągającym do osiedlania się na stałe w krajach Zachodu. Najwięcej takich przedsięwzięć jest z krajami skandynawskimi: Szwecją, Norwegią, Danią i Finlandią. Z pewnością „ucieczka mózgow” odbija się negatywnie na gospodarce i rozwoju państw bałtyckich. Jedynym skutecznym sposobem ograniczenia emigracji specjalistów z krajów niżej rozwiniętych jest otwarcie na świat swojej gospodarki, jej umiędzynarodowienie i jak najszybsze włączenie w globalne procesy światowej ekonomiki. Przyciągnięcie wielkich korporacji rozszerzy rynek pracy, w tym także intelektualnej, powodując szybki wzrost zarobków. W państwach bałtyckich zaczynają stopniowo instalować się filie wielkich korporacji, które wykorzystują

³⁵ <http://www.novisa.by>, odczyt z dn. 04.05.2014.

³⁶ <http://www.epim.info/wp-content/uploads/2011/01/INFO-PACK-Launch-of-ENoMW-18-June-2010.pdf>, odczyt z dn. 09.05.2014.

relatywnie tańszą siłą roboczą oraz rozszerzają rynek pracy intelektualnej. Nowe zaś inwestycje dużych firm zachodnich będą potrzebowały lepszej kadry w takich sektorach, jak: finanse, marketing, zarządzanie, systemy informacyjne itd. Jednak, by efektywnie działać na rynkach wschodnich, trzeba szkolić i zatrudniać miejscową siłą roboczą.

Ewolucja w kierunku wielonarodowych i wielokulturowych społeczeństw, niezależnie od form, jakie przybiorą w przyszłości państwa, jest już obecnie rzeczywistością w wielu krajach Wspólnoty. Czynnikiem, który zdecydowanie sprzyja integracji społeczno-kulturowej ludności bałtyckiej jest – religia. Zarówno Litwini, Łotysze, jak i Estończycy są chrześcijanami, co jest postrzegane przez Zachód jako bardzo pozytywny czynnik. Coraz większy napływ ludności z państw Azji Południowej i Afryki Północnej powoduje, że problemy wynikające z procesów migracyjnych skupiają się głównie w innej wielkiej religii monoteistycznej – islamie³⁷.

Obserwacja procesów demograficznych w różnych regionach Europy, budzi niepokój. Przewiduje się na pierwsze dekady przyszłego wieku (na przełomie XX/XXI w.) wyraźny spadek przyrostu naturalnego w państwach Wspólnoty Europejskiej. Jest to ważne, że o ile w Europie dominuje model 1–2 dzieci w rodzinie, to na południowym wybrzeżu Morza Śródziemnego, zwłaszcza w Maghrebie, kobiety mają średnio pięcioro dzieci. W Europie Zachodniej postępuje silny, zróżnicowany regionalnie proces starzenia się zasobów pracy. Z tego powodu w Europie Zachodniej nastąpi zjawisko generujące migracje ekonomiczne ze Wschodu na Zachód³⁸. Zarówno dla Litwinów, Łotyszów i Estończyków korytarze prowadzące do państw UE rozpoczynają się w różnych krajach. Wyjątkową przestrzeń kulturowo-cywilizacyjną dla imigrantów stanowi Polska³⁹. Dla Litwinów jest to przede wszystkim Polska⁴⁰. To właśnie tu, według opinii polskich polityków, mogą zapoznać się z gospodarką rynkową i zachodnim stylem życia.

Po 1989 r. Litwa stała się również krajem imigracyjnym. W wyniku transformacji ustrojowej pojawiły się nowe okoliczności, które powodują, że problematyka ruchów migracyjnych zyskuje nowy wymiar jakościowy, wymagający sformułowania zasad konkretnej polityki migracyjnej. Z jednej strony obserwowane są na Litwie procesy demograficzne i gospodarcze powodujące nacisk, zwłaszcza młodego pokolenia, na emigrację i wyjazdy zarobkowe do krajów Europy Zachodniej. Wpływ na to ma rów-

³⁷ J.E. Zamojski, *Migracje doby współczesnej: geneza, charakterystyka, wyzwania i odpowiedzi*, [w:] *Przemiany w zakresie migracji ludności jako konsekwencja przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 1998, s. 182.

³⁸ David W.P. Lewis, G. Lepesant, *What Security for which Europe?*, New York 1999, s. 27.

³⁹ A. Chodubski, *Mniejszości narodowe w dziejach polskiej cywilizacji*, [w:] *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1996, s. 43–55.

⁴⁰ Raport 1997, *Sytuacja demograficzna Polski, Rada Ludnościowa*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 1998, s. 106.

niez nowa sytuacja polityczna w Europie Wschodniej i Środkowej. Otwarcie się na świat, liberalizacja przepisów wyjazdowych, a także zniesienie wiz przez szereg krajów przyczyniają się do zwiększonej ruchliwości przestrzennej obywateli Europy Środkowo-Wschodniej do krajów Europy Zachodniej. Z drugiej strony, w coraz większym stopniu Litwa staje się obszarem imigracji, do którego napływają cudzoziemcy, zwłaszcza ze Wschodu. Ponadto kraj ten wykorzystywany jest jako droga tranzytu zarówno przez uchodźców i uciekinierów politycznych, jak i przez migrantów ekonomicznych usiłujących przez polskie terytorium dotrzeć do krajów zachodnich.

Precyzyjne określenie celów polityki migracyjnej jest równie ważne jak trudne, trudniejsze niż się może zdawać. Wymaga bowiem określenia jakich interesów obywateli i państwa polityka ta dotyczy, a w grę wchodzi zarówno względy bezpieczeństwa państwa, stosunki dyplomatyczne i zobowiązania międzynarodowe, narodowe interesy gospodarcze, jak i bezpieczeństwo obywateli, możliwe zyski lub straty jednostek i grup społecznych, interesy regionalne i transgraniczne związki osobiste. Określanie strategicznych celów i głównych zasad polityki migracyjnej powinno być zatem jawne i poddane publicznej dyskusji. Poza tym, jak przy każdym złożonym zjawisku społecznym, im dalej chce pójść ingerencja rządów w materię społeczną tym łatwiej o błędy i niepożądane skutki uboczne. By sprostać obecnym, przewidywanym i nieprzewidywanym wyzwaniom, polityka migracyjna oprócz jasno określonych celów i zasad potrzebuje instytucjonalnej zdolności do elastycznego reagowania. Jej warunkiem zaś jest zdolność aktualizacji wiedzy o migracjach, bez której polityka migracyjna będzie poruszaniem się po omacku. Wymaga to systematycznych badań oraz przepływu informacji między nauką a odpowiednimi agendami rządowymi.

Summary

The directions of the migration from Lithuania after 1990

The period of the twentieth century is not only the century of the two great totalitarian regimes but also the time of mass migration, political escapes, expulsions and deportations. After the European Revolutions known as „The Spring of Nations” in the countries of the Eastern Block in 1989 and after the restoration of independence in 1991, Lithuania has experienced intensive international migrations. Some minority groups, especially the Russians, were forced to leave Lithuania mainly due to repatriation. The Poles living in the central and southern part of Lithuania returned to the country. Apart from the groups of migrating minorities, Lithuanian citizens migrated also for economic reasons. The countries of Central and Eastern Europe have become the centre of illegal migration, a buffer zone between Asia and Africa – where most migrants came from – and Western Europe – the main destination for migration. After the year 1989 Lithuania has also become an immigration country.